

N:o 1.

Ank. till Riksd. kansli den 20 april 1907, kl. 2 e. m.

Utlåtande, i anledning af justitieombudsmannens framställning till Riksdagen om upphäfvande af vissa bestämmelser angående ränta.

Uti sin till innevarande års Riksdag afgifna och till lagutskottet hänvisade ämbetsberättelse har justitieombudsmannen hemställt, att Riksdagen måtte för sin del antaga följande

Lag

om upphäfvande af vissa §§ i 9 kapitlet handelsbalken jämte förordningen angående ränta vid försträckning på viss kort tid utan säkerhet i fast egendom den 13 september 1864.

Härigenom förordnas, att 9 kap. 6 § handelsbalken, sådant detta lagrum lyder i förordningen den 11 augusti 1815, jämte förordningen angående ränta vid försträckning på viss kort tid utan säkerhet i fast egendom den 13 september 1864, äfvensom 7 § i samma kapitel och balk skola upphävas.

Denna framställning har lagutskottet, efter öfverenskommelse med bankoutskottet, öfverlämnat till behandling af sammansatt banko- och lagutskott.

Till stöd för ifrågavarande framställning har justitieombudsmannen anført följande:

»I öfverensstämmelse med den kanoniska rättens grundsatser innehöllo våra gamla lagar förbud mot allt tagande af ränta. Af åtskilliga företeelser från den tiden att döma, tyckes emellertid detta förbud icke sällan hafva öfverträds, trots att mer eller mindre drakoniska medel anlätades för att göra detsamma effektivt, såsom exempel hvarpå kan anföras, hurusom Arboga mötes beslut 1412 innehåller bestämmelse därom, att den, som nekade, att det var en dödlig synd att taga ränta, skulle bannlysas.

Sedan reformationen genomförts, blefvo öfverträdelserna mot ifrågavarande förbud än vanligare, och inom kort fann man, därutinnan uppenbarligen påverkad jämväl af utländskt föredöme, sig nödsakad att upphäfva detsamma och på aunat sätt söka stäfja ocker. Härvid tog man sin tillflykt till en viss räntetaxa för försträckningar. I kungl. stadgan angående rättegångar den 25 februari 1598 bestämdes sålunda, att räntan icke finge öfverstiga sex procent. Genom ett kungl. plakat af den 14 november 1666, hvari bland annat förklarades, hurusom Guds lag förbjöde att genom obilligt ocker utmärgla sin fattiga nästa, och att det icke kunde lämnas hvar och en fritt att öka och förhöja interessena efter sin egen »oomskränkta och olagliga begärlighet», höjdes emellertid räntemaximum till åtta procent, men kort därefter eller genom ett kungl. plakat af den 16 december 1687 nedsattes det åter till sex procent.

Sistnämnda ståndpunkt intogs jämväl af 1734 års lag, som i 9 kapitlet 6 § handelsbalken meddelade följande bestämmelse: »Ingen tage eller låte förskrifva sig större ränta än sex för hundra om året. Hvar, som det gör, eller tager ränta på ränta, hafve förbrutit hela räntan, och böte tiondedelen af hufvudstolen åt de fattiga.»

Såsom åtminstone i viss mån belysande för denna tids uppfattning må i samband härmed i utdrag anföras ett utlåtande af Göta hofrätt, hvilket ju jäfvas af vår tids erfarenhet, som ådagalagt, att en låg räntefot ofta är tecken till ekonomiskt stillestånd och brist på företagsamhet, under det räntefoten plägar vara relativt hög i tider af ekonomiskt uppsving. Uti utlåtandet, afgifvet 1721 och afseende lagkommissionens sedermera antagna förslag till nyss omförmälda bestämmelse, yttrade sålunda hofrätten, efter att hafva hemställt om räntemaximums sänkande till fyra procent, bland annat, följande: »Ränta eller interesse af penningar hafver uti hvart land en sådan gemenskap med handel och commercie, att det synes till all handel vara grunden och fundament. Handel drifves endast för vinst och vinning. Ingen vinst eller vinning räknas utan det, som öfverskjuter räntan af penningar, samt omkostnaderna gjorde uppå samma handel, hvaraf flyter, att ju lägre räntan är, ju större är vinsten och desto större uppmuntran blifver för en hvar till att handla. De förfarnaste folk uti commercien hålla alltid sine interessena lägre än sina grannar — —. Man vill ock förmoda, att ett slikt interessenas nederslag till 4 procent kan vara möjligt och görligt. Riket är väl uti ett svårt och långvarigt krig inveckladt och däraf mycket utblottadt, men så var Holland uti samma tillstånd 1590, då de interessena modererade och sin handel begynte först att utvidga. Man kan ej heller

finna, att någon rikedom och förmån uti interessenas bibehållande vid 6 procent skulle vara vidare än för dem, som lefva utaf ocker och sin fattiga nästa därigenom utsuga söka.»

En ytterligare inskränkning i aftalsfriheten på ifrågavarande område vidtogs genom förordningen den 11 augusti 1815, enligt hvilken 9 kap. 6 § handelsbalken erhöll följande tillägg: »År vid försträckning af penningar visst vite utfäst, där gäldenären med betalningen öfver förfalldagen skulle fördröja, vare det ogildt.»

Denna bestämmelse, som uppenbarligen är hämtad från 15 kap. 1 § i lagkommitténs 1815 afgifna förslag till handelsbalk, motiverades af lagkommittén sålunda: »Då aftal slutes om något, som skall af båda kontrahenterna eller endera af dem fullgöras, är ej ovanligt, att den, som brister i sin förbindelse, skall gälda visst värde, i penningar eller annat, till den andre. Det sålunda bestämda skadestånd kallas vanligen vite. Af den anledning att lagskiparen, vid lagens stillatigande i afseende å detta ämne, varit tvekande, om sådana förord skulle anses lagligen bindande eller ej, har kommittén ansett detsamma böra i detta lagförslag upptagas. Och då kommittén trott, att förbud emot slika förord ej kunde sammanstå med den frihet, kontraherande personer böra äga att bestämma sådana villkor vid lofliga aftal, hvarigenom den ene kan försäkra sig om uppfyllandet af den andres förbindelse, samt domaren, genom kontrahenternas öfverenskommelse om visst skadestånd, befrias ifrån skyldigheten att ingå i en ofta osäker pröfning af skadans belopp, så har kommittén funnit vitens stadgande emellan enskilda böra tillåtas. Likväl har kommittén ansett undantag böra äga rum i afseende på ett enda kontrakt, nämligen det om försträckning. Räntan är den vedergällning, som försträckningstagare gifver för bruket och begagnandet af det försträckta; och lagen har, till förekommande af ocker, funnit nödigt att stadga ett visst belopp, hvartill sådan vedergällning må högst beräknas. Genom tillåtelse att vid försträckning utfästa vite skulle lagstiftningens ändamål med förenämnda stadgande ofta komma att förfelas. På sådan grund har kommittén, i likhet med hvad i några främmande lagstiftningar jämväl är antaget, föreslagit förbud emot vites sättande för dröjsmål att betala försträckning.»

Redan i detta sammanhang må anmärkas, hurusom af nämnda motivering framgår, att förbudet i fråga icke skulle afse andra aftal än försträckning.

Beträffande räntemaximum intog lagkommittén i ofvanberörda förslag gällande lags ståndpunkt. Uti 3 kap. 21 § stadgades nämligen: »Försträckningsgifvare äge rätt att taga ränta af försträckning, ehvad

den gifves i penningar eller i varor, men ej högre än efter sex för hundra om året: det vare laga ränta», hvarförutom i 26 § meddelades följande ytterligare bestämmelser: »Ej må ränta kortas af det, som försträcket, då försträckningen sker; är försträckning gifven på kortare tid, än halft år; må ränta ej fordras förr, än förfallotiden inne är. Lämnas försträckning på längre tid; vare borgenär tillåtet betinga sig räntas betalning vid hvarje halft års förlopp. Fordrar någon ränta annorledes, än nu sagdt är, hafve den till gäldenären förverkat. Lag samma vare, där man tager eller låter förskrifva sig mer, än laga ränta.»

Lagkommittén, som jämväl bibehöll förbudet mot att taga ränta på ränta (27 §), yttrade i motiveringen allenast: »Att ränta såsom vedergällning för den nytta, försträckningstagare har af det försträckta, ej må tagas förr, än han det nyttjat, men att försträckningstiden må sättas så kort, som kontrahenterna åsämjas, är klart. Då lagen bestämt grunden för räntas beräkning, har den antagit ett år såsom försträckningstid. Nu som, å ena sidan, försträckningsgifvare kan äga behof af ränta förrän denna längre tid tilländagått, men, å den andra, ocker skulle kunna föröfvas, om han ägde att under försträckningstiden uppbära ränta på så många och korta terminer, som han funne för godt att föreskrifva, har kommittén trott sig böra stadga viss tid af halft år, vid hvars förlopp försträckningsgifvare må taga ränta å stående lån, när han sådan rättighet sig förbehållit.»

I strid mot hvad lagkommittén sålunda föreslagit om förbud för försträckningsgifvare att förskottsvis uppbära ränta med gaf Kungl. Maj:t genom kungörelse den 11 januari 1824 enskilda banker och »diskonter» att vid penningeförsträckningar afdraga den högsta lagliga räntan för ett år. Detta stadgande, som tydligen icke medgifver extensiv tolkning, måste ju anses som en afvikelse från den i 9 kap. 6 § handelsbalken fastslagna regeln om ett sex procents räntemaximum. Därjämte medgafs tid efter annan för särskilda fall en viss frihet vid ränteaftal i fråga om vissa slag af försträckning.

Emellertid hade i utlandet yppat sig nya ekonomiska läror, hvilka kräfde upphäfvande af stadgandena om räntemaximum och räntans fullständiga frigifvande. De skäl, som härför åberopades, voro hufvudsakligen följande: Äfven penningen vore en handelsvara, hvars pris, d. v. s. räntan, vore beroende af förhållandet mellan tillgång och efterfrågan. Detta förhållande kunde under olika tider och i olika delar af ett land så växla, att stora olikheter med afseende å räntefoten fullt naturligt därpå betingades. Härtill komme, att räntan till viss del utgjorde en riskpremie, som afsåge att försäkra försträckningsgifvaren

mot faran att på grund af försträckningstagarens insolvens icke få igen sitt utlånade kapital, hvaraf följde att storleken af räntan måste vara beroende af riskens storlek. Det vore omöjligt att förneka, det många med stor risk förbundna försträckningar vore fullt lojala och för det allmänna af stort gagn. Flere bland de viktigaste uppfinningar och nya företag inom näringslivet hade vid sitt första uppträdande erbjudit så ringa utsikter till framgång, att ingen kapitalist skulle varit benägen att försträcka de för dessa uppfinningar och företags utförande erforderliga kapital, om icke den stora risken uppvägs af utsikten att erhålla hög ränta. För öfrigt vore mången, som befunne sig i tillfällig förlägenhet eller nöd och ej vore i stånd att lämna fullgod säkerhet, vida bättre hjälpt med att kunna erhålla lån, må vara mot hög ränta, än att tack vare det lagstadgade räntemaximum, vara utestängd från möjligheten att erhålla lån. Slutligen finge man ej förbise en annan väsentlig olägenhet af ett i lag bestämdt räntemaximum. En dylik lagstiftning vore nämligen af beskaffenhet att vidga området för ockrarnes verksamhetsfält. De, som utlånade penningar mot högre ränta än den i lag tillåtna, utsatte sig ju för faran af förmögenhetsförlust och straff. Men då hederliga kapitalister icke ville löpa en dylik risk, blefve sådana lånesökande, hvilka icke kunde erbjuda en säkerhet, som motsvarade räntemaximum, hänvisade till mindre nogräknade långifvare.

Af dessa nya idéer lämnades ej heller lagkommittén oberörd. Dess andra förslag till handelsbalk, afgifvet år 1826, upptog sålunda i 3 kap. 21 § följande stadgande: »Borgenär äge rätt att betinga sig ränta af försträckning. Är ränta utfäst, men dess belopp ej bestämdt, eller skall ränta gäldas, ändå att den ej utfäst är; då varde räntan räknad till sex för hundra om året. Det kallas laga ränta»; hvilket stadgande motiverades på följande sätt: »Till förekommande af ocker eller en alltför stor ränta eller vinst af utlånta kapitaler, har man i nästan alla civiliserade stater stiftat lagar, däri maximum för ränta och ansvar för dem, som fordrat eller tagit något därutöfver, varit stadgade. Erfarenheten har likväl öfverallt visat, att dessa lagar icke medfört den åsyftade verkan, utan snarare förvärrat det onda, som skulle förekommas. Man har låtit förskrifva sig en större summa än man försträckt, låtit betala sig s. k. diskretioner, betingat sig betalning i bättre myntslag än det man utgifvit, lämnat varor till ett öfverdrifvet pris i stället för en del af penningebeloppet, ålagt gäldenären dryga uppoffringar för vinnande af anstånd eller förmånen att få omsätta lånet, att förtiga de mångfaldiga andra utvägar, som vinningslystnaden påfunnit för att eludera lagarna; och då dessa präjerier vanligen varit i hemlighet bedrifna, utan att

något spår till deras upptäckt funnits hvarken i skrift eller vittnens minne, så hafva de merendels förblifvit ostraffade. Om ej själfva denna strafflöshet må anses såsom en uppmuntran till öfverträdelse af lagen, torde det åtminstone kunna för säkert antagas, att mången, som ej anser sig belåten med den ränta, lagen fastställt, skall, när han ej utan lagens öfverträdelse kan bereda sig äfven den ringaste förhöjning därå, blifva frestad att sträcka sin fordran utom den gräns, som hans billighetskänsla eljest skulle hafva föreskrifvit. Om han betingar sig mer eller mindre utöfver den stadgade räntefoten, ådrager han sig i alla fall den förhatliga benämningen af ockrare. Af den ovilja och det förakt, hvarför, i följd af lagarna mot ocker, den, som tagit några få procents ränta utöfver den tillåtna, varit blottställd lika med dem, som utpressat räntor till en försträckningstagaren högst tryckande öfverdrift, har ock inträffat den följd, att kapitalister, som själfva draga i betänkande att omedelbart af den, som behöfver försträckning, fordra en måttlig förhöjning. af räntan, lämna sina medel till förräntande i händerna på personer, hos hvilka begäret efter vinst öfverväger farhågan att nedsättas i andras omdöme, och som för deras mäklareåtgärder låta af försträckningstagaren betala sig vida mera, än kapitalisten själf fordrat och åtnjuter i ränta. När nu ränta ej är annat än ersättning för nyttan af försträckta medel, och denna måste, under de ständigt och i oändlighet växlande förhållanden i alla industrigrenar, där kapitaler användas, blifva varierande, synes lagstiftaren ej böra, mera här än i andra kontrakter, inskränka de kontraherandes frihet att om villkoren sig emellan öfverenskomma. Följden af denna inskränkning är icke den, att utvägen lättas för den idoga och behöfvande att på lindriga villkor vinna understöd, utan snarare den, att han kommer att det alldeles sakna, eller att han måste därför betala vida högre ränta, än som ägt rum, om det stått honom och försträckningsgifvaren fritt att därom aftala. Att lagarna mot ocker, såvidt de haft för afsikt att lägga hinder i vägen för den lättsinnige och vårdslöse att förstöra sin och andras välfärd, varit kraftlösa, är ock af erfarenheten tillräckligen besannadt. — — — På dessa grunder har kommittén ur nya lagförslaget uteslutit förbudet för borgenär att betinga sig högre ränta än sex för hundra, och endast stadgat denna räntefot för de fall, då ränta är utfäst men ej till belopp bestämd, eller då ränta skall gäldas, änskönt den ej varit utfäst.»

Högsta domstolen, dit lagkommitténs förslag remitterades, fann »med afseende ej mindre å de i vårt land länge vacklande penningeförhållandena, än synnerligen å det i nationalkänslan djupt fästade allmänna föraktet för oskäligen ränteberäkning» sig icke böra tillstyrka upp-

hörande af förbudet mot högre ränta än efter sex för hundra om året. Ett justitieråd var emellertid af skiljaktig mening och förklarade, att ehuru äfven justitierådet, därest nuvarande (1833) osäkra myntförhållanden skulle fortfara, funne betänkligt tillstyrka upphäfvande af omförmälda förbud, justitierådet likväl, med den förhoppning han hyste att, innan nya lagen hunne utkomma, se myntvärdet stadgad på ett sätt, som försäkrade detsamma om framtida bestånd, ej trodde sig hafva skäl till anmärkning emot lagkommitténs förslag, helst den nuvarande lagen emot ocker ingalunda uppfyllt sin bestämmelse, och erfarenheten visat, att i de länder, där räntan vore fri, densamma fallit under 6 procent och endast någon gång, vid ovanliga förhållanden, under en kort tid kunnat stiga däröfver.

Lagkommitténs ifrågavarande stadgande bibehölls oförändradt uti lagberedningens år 1850 afgifna förslag till handelsbalk (3 kap. 25 §). Där var emellertid gjordt följande tillägg: »Aftal om högre ränta vare ej gällande, där det ej med gäldenärens skriftliga förbindelse styrkes», hvilket tillägg motiverades sålunda: »Ehuru det nya förslaget, lika litet som lagkommitténs förslag, ovillkorligen fordrar skuldebref såsom bevis på försträckning eller utfäst ränta, har beredningen dock ansett lämpligt att uti 25 § (lagförslagets 21 §) i afseende på ränteaftal göra det undantag, att de, för att vara gällande, nödvändigt skola styrkas med gäldenärens skriftliga förbindelse, såvida mer än laga ränta blifvit utfäst. Har borgenären försummat att taga en sådan förbindelse, kan han blott fordra laga ränta, om det nämligen är afgjordt att ränta skall gäldas; men det tillåtes honom icke att med vittnen eller på annat sätt söka bevisa sin rätt till högre ränta. Genom denna föreskrift undandrödjäs alla de svårigheter, som för domaren kunde uppstå, om han, i saknad af ett skriftligt bevis, skulle slita tvisten mellan kontrahenterna om räntans belopp, och föreskriften torde dessutom i de flesta fall visa sig verksam såsom ett hälsosamt band på borgenären att icke af en nödställd gäldenär låta förskrifva sig en omåttligt hög ränta.»

Ej heller lagberedningens förslag ledde till något resultat, och åtskilliga under följande årens riksdagar af enskilda motionärer framburna förslag om medgifvande af frihet i afseende å ränteaftal lämnades af ständerna utan bifall.

Uti underdånig skrifvelse den 3 mars 1858 anhöll emellertid borgarståndet, att Kungl. Maj:t måtte till rikets näst sammanträdande ständer aflåta proposition om »räntans frigifvande i allmänhet och till den utsträckning, som finnes med landets bästa mest öfverensstämmande»

Skrifvelsen öfverlämnades till den förut tillsatta s. k. finanskommittén, hvilken 1859 afgaf betänkande beträffande ifrågavarande ämne.

Kommittén föreslog här, bland annat, att räntan för lån å viss tid, ej längre än sex månader, skulle vara fri; dock att högre än laga ränta (6 procent) ej finge i fast egendom in-tecknas. I motiveringen yttrade kommittén — efter att hafva framhållit och närmare utvecklat ej mindre de inom utlandet än ock af lagkommittén anförda skäl för borttagande af lagens stadgande om räntemaximum — därjämte, bland annat, följande: Sex månaders förfallotid torde kunna antagas vara den för handelsskulder allmännast rådande. Det vore ock den vanligaste och längsta betalningstiden för lån hos våra banker. Att vid öfvergången till räntans frigifvande utsträcka denna för längre tid än sex månader hade vid dessa förhållanden icke synts kommitterade af något trängande behof påkalladt, likasom, å andra sidan, en till betalningstiden inskränktare räntefrihet icke heller skulle, enligt kommitterades tanke, uppfylla det ändamål, som med räntefriheten åsyftades. I alla händelser hade kommitterade däremot ansett en i lag stadgad tidsbegränsning för det fria ränteaftalets giltighet böra gifvas företrädet framför ett stadgande, som väl lämnade aftalet till tiden fritt, men ensidigt medgåfve gäldenären rätt att inom annan än öfverenskommen förfallotid återbetala sin skuld. Kommitterade hade jämväl antagit, att högre än nu stadgad laga ränta icke finge i fast egendom in-tecknas. Då räntefriheten i alla händelser inskränktes till en så kort tid som sex månader, skulle väl, utan något uttryckligt förbud, endast i få fall ifrågakomma att för en så snart till betalning förfallen skuld söka in-teckning. Men då man företrädesvis syntes hysa betänkligheter emot en räntefrihet, som kunde komma att föranleda den fasta egendomens besvärande med ränteförbindelser, öfverstigande den af sådan egendom vanligen påräkneliga afkastning, så hade kommitterade också härutinnan trott sig böra föreslå ett stadgande, som förekomme en dylik händelse. Att däremot utsträcka undantaget från räntans frigifvande äfven till sådana skuldförbindelser, för hvilka blifvit lämnad pant, vare sig i in-tecknade skuldebref, obligationer eller annan real-säkerhet, hade synts kommitterade innefatta en alltför stor och till sina följder för de lånebehöfvande själfva långt ifrån gagnelig afvikelse från den grundsats, som regeln om ränteaftalets frihet innebure. Om också det olika äfventyr, långifvare underkastade sig vid penningeförsträckningars lämnande, icke kunde fränkännas allt afseende, såsom grund för ränteaftalets frigifvande, så intoge dock denna omständighet en underordnad betydelse vid sidan af öfriga skäl för den ifrågava-

rande lagstiftningens införande; ty det vore visserligen icke brist på säkerheter, som föranledde penningaräntans tillfälliga stegringar och påkallade frihet vid dess bestämmande. Icke heller hade vid knapp penningetillgång realsäkerheterna och bland dessa inteckningar i fast egendom tillvunnit sig ett så öfvervägande förtroende, att penningar till någon väsentligen lägre räntefot kunnat emot sådana säkerheter anskaffas. Erfarenheten på rikets första handelsplatser motsade ett sådant förhållande. En föreskrift, hvarigenom skuldförbindelser i pant mot realsäkerhet beröfvades ränteaftalets frihet, skulle antagligen under tryckta penningeförhållanden tillbakasetta dylika skuldförbindelsers användbarhet och bringa realsäkerhetens ägare vid behof af penningeförsträckningar på kortare tid i nödvändighet att först emot realsäkerheter förskaffa sig borgen eller andra personella förbindelser, för att sedermera emot dessa vinna den erforderliga försträckningen, hvilket, alltid förenadt med besvär och obehag, icke sällan därjämte kunde medföra särskilda kostnader, som eljest kunnat undvikas.

Kungl. Maj:t lät sedermera i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad finanskommittén förordat utarbete ett förslag till förordning angående ränta vid försträckning på viss kort tid, hvilket förslag var af följande lydelse: »Hvad i 9 kap. 6 § handelsbalken finnes stadgadt om förbud att taga eller låta förskrifva sig större ränta än sex för hundra om året, äge ej tillämpning vid försträckning på viss tid, ej öfverstigande sex månader. Aftal om större ränta vare likväl ej gällande, där det ej med gäldenärens skriftliga förbindelse styrkes. Underlåter borgenär, som betingat sig större ränta, att inom en månad från förfallodagen, medelst gäldenären delgifven lagsökning eller stämning, gälden kräfva, njute, för den tid han efter förfallodagen är till ränta berättigad, ej mer än sex för hundra om året. Ej må till högre belopp ränta i fast egendom intecknas.» I förslaget motivering yttrades allenast: »Under godkännande af de skäl, hvilka blifvit för räntans frigifvande anförda, och med afseende särskildt å de under den senare tidens växlingar i penningeställningen för affärsmännen i allmänhet uppkommande olägenheter af lagens stadgande om bunden ränta, hvaraf ock blifvit en följd, att Kungl. Maj:t och Rikets ständer med afvikelse från allmän lag måst tillåta att å de lån, som blifvit utlämnade ur den s. k. statslånefonden, fått tagas högre ränta än sex procent, har Kungl. Maj:t, som i likhet med kommitterade anser, att grundsatsen om frihet i ränteaftal endast med varsamhet må i lagstiftningen införas, låtit utarbete ett förslag till förordning i ämnet, hvaruti, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad af kommitterade är vordet föreslaget, räntans frihet, med vissa bestäm-

ningar, medgifves vid försträckning på viss tid, som ej öfverstiger sex månader.»

Inom högsta domstolen, hvars yttrande öfver förslaget infordrades, förklarades af dess flesta ledamöter, att de lämnade detsamma utan anmärkning. En ledamot anförde emellertid, att, enär förslaget syntes utgöra en öfvergång till en förbättrad lagstiftning i nu förevarande ämne, han trodde detsamma icke böra ovillkorligen afstyrkas, ehuru inskränkningen till försträckningar på viss tid, ej öfverstigande sex månader, otvifvelaktigt komme att medföra täta omsättningar jämte därmed åtföljande ökade umgälder och äfventyr för gäldenärerna. Äfven en annan ledamot uttalade betänkligheter mot förslaget på sätt som framgår af följande, utaf honom afgifna särskilda yttrande: »Såsom ledamot i lagberedningen har jag förut haft åliggande att i förevarande ämne yttra omdöme, och det har då utfallit emot hvarje inskränkning i friheten att aftala om räntans belopp. Den lätthet, hvarmed ovillkorligt lagbud om viss ränta kringgås och som utgör en af de mest framhållna grunderna för räntans frigifvande, lärer icke blifvit mindre i afseende å inskränkande stadganden. Dessa synas mig således blifva lika kraftlösa som det ovillkorliga bandet på räntan, men om någon verkan däraf följer, vore det väl den, att en del af lånetillgångarna afhållas från konkurrensen om den fria räntan, hvars belopp genom inskränkningarna följaktligen snarare uppdrifves än nedtryckes. En annan betänklighet vid inskränkningarna i förslaget finner jag däruti, att stadgandet i 9 kap. 6 § handelsbalken om straff för ocker ej komme att helt och hållet upphävas. Jag befarar nämligen olika meningar i frågor, huruvida detta straff skall ådömas för hvarje räntelikvid i strid med författningen. Emellertid och då jag funnit min åsikt, att ovillkorlig frihet i ränteaftalet bäst betryggar dettas naturliga förhållande till penningens värde, i allmänhet möta ogillande och jag således måste betvifla dess praktiska riktighet, tilltror jag mig icke heller att afstyrka den nådiga propositionens aflåtande i föreslaget skick.»

Kungl. proposition i ämnet afläts till Riksdagen 1859—1860, men förslaget blef i öfverensstämmelse med sammansatta banko- och lagutskottets hemställan af ständerna förkastadt. Att förslaget sålunda ej vann bifall, berodde emellertid icke på ett underkännande af de skäl, som anförts för räntans fullständiga frigifvande. Detta framgår af ständernas underdåniga skrifvelse den 28 juli 1860, hvaraf följande här må anföras: »Rikets ständer hafva vid behandlingen af denna fråga ingalunda lämnat utan afseende den såväl af statsvetenskapernas idkare som inom det praktiska lifvet tämligen allmänt erkända grundsats, att penningräntan betecknar priset på penningar, och att priset på denna,

liksom på hvarje annan vara, hufvudsakligast beror på tillgång och efterfrågan. Men jämte dessa tvenne faktorer för bestämmandet af priset ingår en tredje, nämligen den större eller mindre säkerheten för kapitalisten att på bestämda tider och utan äfventyr af förluster dels utbekomma afkomsten, dels i fall af behof hufvudstolen. Under erkännande ej mindre däraf, att afseende på denna säkerhet ingår i hvarje yrke och inverkar på den vinst, som däraf måste beräknas, än äfven att statens åtgärder i allmänhet böra inskränkas till att, genom beredande af säkerhet och trefnad åt näringarna, bidraga till ökande af tillgången på kapitaler och såmedelst endast indirekt verka till räntans nedsättande, bör man likväl ej lämna obemärkt, att i de flesta samhällen, som gått framåt i kultur, staten vinnlagt sig om att till förmån för de näringar, som framför andra äro i behof af fasta d. v. s. för längre tid fästade kapitaler, t. ex. jordbruk, bergsbruk, större fabriker m. m., för dessa underlätta tillgången på sådana kapitaler genom ändamålsenliga kreditinstitutioner till tryggande af realkrediten. Att så icke skett i Sverige, hvarest, till följd dels af de ännu i lagen kvarstående tysta förmånsrätterna, dels af bristen på de i andra länder, till betryggande af ej mindre hypotek, än äfven villkoret därför — äganderätt till fast egendom — införda s. k. grund- och hypoteksböcker, realsäkerheter sakna erforderligt förtroende, torde icke behöfva bevisas. Men häraf måste blifva en följd, hvad som också i Sverige inträffat, att, under det penningar villigt, ehuru mot hög ränta, utlånas på korta tider emot personell säkerhet, lämnas nästan icke på några villkor penningar mot inteckning och på längre tid, eller, med andra ord, att landets kapitaler, som naturligen dela sig i fasta och rörliga, hafva en tendens att öfvergå från den förra till den senare kategorien. Att ytterligare öka denna tendens, hvilket otvifvelaktigt skulle ske genom antagandet af E. K. Maj:ts nådiga proposition, enligt hvilken komme att tillåtas högre ränta än sex procent för de senare, men icke för de förra af omförmälda kapitaler, samt att såmedelst beröfva de näringsidkare, som äro i behof af lån på längre tid, möjligheten därtill och försätta dem i nödvändigheten att hvar sjätte månad vara beredda på återbetalning af större delen utaf sitt förlagskapital, hafva Rikets ständer för sin del icke ansett rådligt. Väl är det sant, att denna utväg, för att bereda inträde åt åsikterna om räntans frihet, blifvit använd i några främmande länder, men icke under sådana förhållanden, som för närvarande här äga rum. Den har också, där den blifvit försökt, efter få år lämnat rum för den enda riktiga grundsats, att räntan på alla slags kapitaler af lagen lämnas fri, och torde icke kunna ur någon annan synpunkt än den angifna försvaras.

Den nådiga propositionen har ock, enligt hvad Rikets ständer erfarit, blifvit just af de klasser, den afsåg att skydda, med bekymmer och oro mottagen.»

Vid nästföljande riksdag, 1862—1863, väcktes inom borgarståndet af enskild motionär förslag därom, antingen att Rikets ständer för sin del, med upphäfvande af det i allmänna lagen, 9 kap. 6 § handelsbalken, stadgade förbud mot beräkning af ränta, högre än sex för hundra om året, måtte besluta, att det skulle vara enhvar tillåtet taga den ränta för penningar, hvarom han kunde blifva ense med låntagaren, eller, om denna lagförändring ansåges vara för mycket genomgripande, att det förslag till förordning angående ränta vid försträckning på viss kort tid måtte antagas, som af Kungl. Maj:t vid närmast föregående riksdag framlagts.

I anledning af denna motion afgaf sammansatta banko- och lagutskottet år 1863 betänkande, hvori, efter framhållande af de fördelar, som räntans frigifvande kunde anses medföra, vidare yttrades: »Den förändring, för hvars vidtagande några af de hufvudsakliga skälen här blifvit framlagda, är emellertid af en så omfattande vikt, att varsamhet vid dess införande icke bör underlätas, och att erfarenhet om verkningarna däraf i en eller annan riktning är önskvärd, innan densamma i hela sin vidd genomföres. Med afseende härpå och då landets viktigaste hufvudnäring, jordbruket, torde vara ömtåligast för verkningarna af förändringen, anser utskottet denna för närvarande böra inskränkas till sådana försträckningar, som i allmänhet företrädesvis användas i den större fabriks- och handelsrörelsen och på kortare tider, men däremot det nu i lag stadgade maximum för ränta å penningeförsträckningar böra bibehållas för alla sådana på längre tid än den, som kan antagas vara inom förädlingsindustrien och handeln vanlig, samt för sådana, som gifvits mot inteckningssäkerhet i fast egendom, vare sig att sådan säkerhet för lån är direkt lämnad, eller att intecknad skuldförbindelse såsom pant bifogas försträckningen.» På grund häraf hemställde utskottet, att ständerna måtte för sin del antaga följande förslag till förordning angående ränta vid försträckning på viss kort tid utan säkerhet i fast egendom: »Hvad i 9 kap. 6 § handelsbalken är stadgad om förbud att taga eller låta förskrifva sig större ränta än sex för hundra om året, äge ej tillämpning vid försträckning, som mot förskrifning, utan säkerhet af inteckning i fast egendom eller pant af i sådan egendom intecknad skuldebref, lämnas på viss tid, ej öfverstigande sex månader.»

Utskottets hemställan bifölls af ständerna, hvarefter förslaget upphöjdes till lag genom förordningen den 13 september 1864.

Redan dessförinnan hade i utlandet stadganden om räntemaximum mer eller mindre fullständigt blifvit upphädda. Först skedde detta i England, där år 1854 räntan frigafs med undantag för pantlånerörelsen. Exemplet följdes af Spanien 1856 samt af Schweiz, Sardinien och Holland 1857. Sistnämnda år förklarades i Norge räntan fri för alla, äfven intecknade skuldebref, som icke lyda å längre än sex månaders förfallotid. I Danmark hade stadgandet om räntemaximum afskaffats redan 1855 utom för lån mot säkerhet af fast egendom. Frankrike utgjorde ett undantag; där bibehöll man ifrågavarande stadgande orubbadt ända till 1888, då det afskaffades för affärslån.

Den nya lagstiftningen om räntefriheten visade sig emellertid så småningom inom åtskilliga länder gifva upphof åt olägenheter af betänklig art. Friheten, som ju jämväl haft till syfte att beröfva öckret dess marknad, befanns nämligen härutinnan maktlös och blef af mindre nogräknade personer ofta missbrukad. För att stäfja detta öfverhandtagande onda tog man sin tillflykt till en ny utväg: en särskild ockerlagstiftning. Härvid bortsåg man vid ockerbegreppets bestämmande från alla yttre kännemärken, såsom räntesatser, och lade alltså, utan afseende å de former ockraren använder för bedrivande af sin handtering, vikt på aftalets beskaffenhet öfver hufvud, särskildt långifvarens syfte och tillvägagångssätt samt de omständigheter, som föranledt gäldenären till aftalets ingående.

Sedan äfven i vårt land behof af dylik lagstiftning yppats, blef, efter därom af 1898 års Riksdag framställd begäran, genom kungl. proposition 1901 för Riksdagen förelagdt ett förslag till lag angående ocker, hvilket förslag med vissa jämkningar af Riksdagen antogs och den 14 juni 1901 upphöjdes till lag.

Vid behandlingen inom Riksdagen af detta förslag kom man jämväl att beröra frågan om ändamålsenligheten af att bibehålla de efter 1864 års lagstiftning ännu kvarstående hindren mot fullständig frihet i ränteaftalet. Inom lagutskottet, hvars pluralitet afstyrkte den kungl. propositionen, hemställde nämligen åtskilliga reservanter, som i hufvudsak förordade densamma, om fullständigt upphäfvande af hvad i 9 kap. 6 § handelsbalken stadgades rörande förbud att taga eller låta förskrifva sig större ränta än sex för hundra om året, samt att taga ränta på ränta.

Till stöd för borttagande af dessa bestämmelser, hvilka, enligt reservanterna, af allmänna meningen betraktades såsom föråldrade, anfördes därjämte, bland annat, följande: »Det ännu kvarstående förbudet om att taga högre ränta än sex för hundra om året saknar

numera betydelse som medel att förekomma ocker, men tvingar särdeles i penningknappa tider, enligt hvad erfarenheten visat, till att söka kringgå detsamma. — I sammanhang med antagandet af en ny ockerlag synes därför den gamla räntebegränsningen nu böra äfven i sina kvarstående delar upphävas. Detsamma gäller om det andra gamla ockerstadgandet, nämligen förbudet att taga ränta på ränta. Denna bestämmelse öfverträdes öppet såväl med domstolarnes godkännande vid enskilda affärsuppställningar som i utgifna reglementen för hypoteksföreningar och dylika inrättningar.»

Bifall till reservanternas hemställan uti ifrågavarande afseende kom icke att inom Riksdagen yrkas, enär reservanternas därutinnan, enligt talmanskonferensens uppfattning, skulle gått utöfver den kungl. propositionen. Af förhandlingarna inom kamrarna framgår emellertid oförtydligt, att sympatierna ganska allmänt voro för reservationen och att allenast berörda formella hinder omintetgjorde dess antagande. Af en talare (lagberedningens ordförande) anfördes sålunda, hurusom »dessa bestämmelser ju faktiskt och notoriskt äro till den grad antikverade, att det i bankspektörens rapporter offentligen läser omtalats, att våra banker tagit en ränta, som enligt svensk lag är ocker». En annan talare (lagutskottets dåvarande ordförande), som jämväl instämde i reservationens syfte, yttrade: »Det förhåller sig ju enligt vår svenska lag så, att man icke får tillgodogöra sig mer än sex procent för in-teckning i en fastighet eller på en förbindelse, som gäller längre än sex månader. Vi veta ju ock alla, att den allmänna räntefoten under penningknappa tider kunnat stiga till åtminstone sju procent, och att det alltså då varit omöjligt att mot laglig räntefot belåna in-teckningar, ty ingen in-teckning, icke ens den främsta, har kunnat belånas för sex procent. Hvad blir då följderna af en dylik lag? Jo, naturligtvis den, att man under en tid, då räntan är uppe i sju procent, söker att kringgå lagens bestämmelser genom att taga en extra provision för hvar tredje månad eller dylikt.» Emot den sistnämnde talaren anfördes af en annan (ordförande i lagutskottet vid 1906 års riksdag): »Ordföranden i lagutskottet fäste uppmärksamheten på § 4 i lagförslaget, enligt hvilken bestämmelsen i 9 kap. 6 § handelsbalken skulle få kvarstå. Jag får säga, att jag tror, att det varit bättre om, såsom reservanternas i lagutskottet velat, denna 6 § helt och hållet hade upphäfts, men då detta nu ej kunnat komma i fråga, så är det ju ej värdt att vidare uppehålla sig vid den saken.» En fjärde talare (ordförande i lagutskottet vid 1905 års riksdag) förklarade sig likaledes gilla reservanternas uppfattning, därvid han, bland annat, yttrade: »Hvilken åsikt man än har om denna lag i öfrigt, torde

man väl kunna ena sig om att det är stridande mot vår uppfattning att såsom ett slags ocker betrakta, att en person tager eller låter förskrifva sig större ränta än sex för hundra om året.»

Slutligen må i detta sammanhang anmärkas, hurusom vid ockerlagförslagets granskning inom högsta domstolen två justitieråd ansågo sig böra fästa uppmärksamheten därå, att förbudet mot att i vissa fall taga eller låta förskrifva sig större ränta än sex för hundra om året och att taga ränta på ränta numera vore olämpligt.

Då jag nu anser mig böra upptaga det förslag som, enligt hvad ofvan anförts, under ockerlagstiftningens behandling inom lagutskottet vid 1901 års riksdag framställdes af åtskilliga reservanter, vill jag till en början erinra därom, att 1864 års lagstiftare själfva utgingo från att den då vidtagna förändringen å ifrågavarande område allenast innefattade en provisorisk åtgärd, äfvensom att den omständigheten, att man stannade vid en partiell förändring, hade sin grund i en naturlig önskan att iakttaga varsamhet vid antagandet af en ny princip i en för det ekonomiska lifvet utomordentligt viktig fråga och att vinna erfarenhet om verkningarna af den gamla principens begränsning, innan den nya i hela sin vidd genomfördes.

Den erfarenhet uti ifrågavarande afseende, som nu vunnits, lär för visso icke kunna anses hafva svikit de förhoppningar, som allmänt hystes vid antagandet af 1864 års författning. Den under striderna om den nya principen uttalade farhågan, att upphäfvandet af det lagstadgade räntemaximum skulle hafva en hög räntefot till oundviklig följd, har ock visat sig alldeles grundlös. Bankerna taga icke och kunna ej heller på grund af konkurrensen taga högre ränta, än som betingas af den allmänna penningemarknadens läge; och då banker eller andra kreditanstalter numera finnas ej allenast i rikets samtliga städer utan jämväl till stort antal på landsbygden, utgör denna omständighet i förening med våra förträffliga kommunikationer ett korrektiv mot ett allmännare uppskrufvande af räntan. Alla torde för öfrigt numera vara ense därom, att räntans storlek icke i längden kan regleras genom lagstifningsåtgärder eller på annan konstlad väg.

Väl låter det sig icke förneka, att det frigifvande af räntan, som skedde 1864, lämnade ockrarne större utrymme för deras handtering. Men det skydd mot lånebehöfvandes oskäligen uppskörtande af mindre

samvetsömna kapitalister, som stadgandet i 9 kap. 6 § handelsbalken om 6 procents räntemaximum afsåg att lämna, kan på ett vida bättre och lämpligare sätt beredas genom särskild lagstiftning mot ocker. Huruvida 1901 års lag med dess låga straffsatser, alltför snäva tillämpningsområde och öfriga brister skall härutinnan kunna på ett fullt tillfredsställande sätt uppfylla sitt ändamål, är visserligen underkastadt befogadt tvifvel. Detta är emellertid en sak för sig.

Ingen lärer nu finnas, som vill återgå till förhållandena före 1864; och konsekvensen bjuder då, att man låter de ännu återstående skrankorna mot fullständig frihet i ränteaftalet falla.

Beträffande först förbudet mot att taga mera än sex procent ränta på förbindelse, som afser längre tid än sex månader eller obestämd tid, ligger det i förhållandets egen natur, att detta förbud alls icke träffar ockrare. Dessa hafva nämligen, då hvarje omsättning plägar bereda dem ökade inkomster i form af nya, ofta stegrade provisioner, uppenbarligen alltid intresse af att hvarje lånepapper erhåller så kort löpetid som möjligt.

Däremot är förbudet i fråga tydligen af beskaffenhet att i tider, då den allmänna räntefoten är högre än sex procent, verka betungande för fullt lojala affärstransaktioner. Förbudet tvingar till kringgående, i det, om ock meningen är, att ett lån skall varda stående längre tid, skuldförbindelsen i afseende å förfallodagen måste, för att affären öfver hufvud skall komma till stånd utan förlust eller risk för borgenären, inrättas i öfverensstämmelse med 1864 års författning, hvaraf följden ju måste blifva omsättningar med därpå föranledda besvär för båda parterna samt mången gång ökade kostnader och äfventyr för gäldenären. Ett lagbud, som icke efterlefves och ofta ej kan efterlefvas, verkar för öfrigt — och detta är icke den minst viktiga omständigheten, som man härvid bör taga i betraktande — demoraliserande på det allmänna rättsmedvetandet och blifver sålunda till en olycka för rättstillståndet i dess helhet.

Slutligen må ej förbises, att upphäfvandet af ifrågavarande förbud skulle möjliggöra utlåning af penningar på längre tid mot en ränta, som växlade i enlighet med de olika räntesatser, riksbanken tid efter annan tillämpade. Att en dylik anordning skulle innebära en fördel, ej minst för låntagarne, torde vara uppenbart.

Hvad härefter angår förbudet för försträckningsgifvare att tillgodogöra sig mera än sex procent, när till säkerhet för försträckningen lämnas in-teckning i fast egendom eller pant af i sådan egendom in-tecknad skuldebref, kan gifvetvis ej heller detta förbud anses hafva

på något sätt verkat hämmande för ockrare, hvilka ju utlåna sina penningar mot säkerheter eller kvasisäkerheter af helt annat slag.

Å andra sidan är äfven nu ifrågavarande förbud af beskaffenhet att locka till dess kringgående under sådana tider, när räntan stiger öfver sex procent. Faktiskt inträffar då ock allt som oftast, att försträckningsgifvare, ej mindre enskilda kapitalister än äfven bankinrättningar, vid utlämnande af lån mot inteckningssäkerhet tillgripa den utvägen till sitt skydd, att de utöfver den högst tillåtna räntan ytterligare såsom bokföringsafgift, provision eller dylikt kreditera sig det belopp, som med hänsyn till den allmänt gängse räntefoten är erforderligt för vinnande af normal afkastning å de sålunda utlånade pennningarna. I hvad mån ett dylikt tillvägagångssätt är underkastadt den i 9 kap. 6 § handelsbalken stadgade påföljden, lärer understundom kunna utgöra föremål för skilda meningar. Väl förklarades i Kungl. Maj:ts utslag den 25 april 1904 (Nytt juridiskt arkiv 1904, sid. 164) af högsta domstolens pluralitet (tre justitieråd), att styrelseledamöter för en penningeinrättning, hvilka på sex månader utlånat ett belopp å 15,000 kronor mot sex procent ränta och pant af inteckning samt därvid tillika afdragit såsom »diskont» 900 kronor, motsvarande tolf procent årlig ränta å kapitalbeloppet, därigenom hade gjort sig förfallna till ansvar enligt ifrågavarande lagrum. Men i detta fall, där provisionen ju ändå uppenbarligen beräknats till oskäligt belopp, blefvo de tilltalade frikända såväl af två justitieråd som af hofrätten och underrätten. I detta sammanhang vill jag särskildt framhålla, hurusom ju till säkerhet för de flesta obligationslån ligga inteckningar i fast egendom, utan att det därför af någon satts i fråga, att det skulle vara olagligt att vid försträckning mot pant af obligationer taga mera än sex procent ränta. Ej heller lärer någon hafva bestridit, att i afseende å kreditivlån mot inteckningssäkerhet befogenhet förefinnes för långifvare att förutom sex procent ränta betinga sig en särskild inkomst i form af kreditivafgift.

Utän tvifvel handla emellertid de, som äro måna om sitt anseende och förty icke vilja utsätta sig för möjligheten af en tillämpning af den i 9 kap. 6 § handelsbanken stadgade påföljden, synnerligen klokt, om de icke — under hvilken form det vara må — betinga sig högre inkomst af sina mot inteckningssäkerhet utlånade penningar, än som motsvarar högst sex procent årlig ränta. Iakttagande af denna försiktighetsregel skulle emellertid lända till skada ej mindre för affärlifvet i dess helhet, enär ett i och för sig synnerligen lämpligt hypotek därigenom skulle få minskad användning i den allmänna penningemarknaden, än äfven för fastighetsägare, hvilka för belåning af sina efter

hypoteks- eller kassalån liggande inteckningar blefve hänvisade till s. k. privatdiskontörer eller dylika mindre nogräknade långgifvare. I verkligheten har ock med de höga räntesatser, som efter riksbankens förordöme för närvarande tillämpas af våra penningeanstalter, inträffat, att största svårighet förefinnes för belånande af äfven mycket goda inteckningar; och om bot icke snart rådes för detta missförhållande, är ej heller den möjligheten utesluten, att ett stort antal fastigheter inom kort till uppenbar förlust för ägarne varda utsatta för exekutiv försäljning.

Fastighetsägareklassen, som förbudet i fråga afser att skydda, har sålunda all anledning att önska dess snara upphäfvande.

Med afseende å förevarande spörsmål vill jag till sist ej underlåta att påpeka den synnerliga oegentlighet, som enligt min mening ligger däruti, att en långgifvare, som äger taga exempelvis sju procent för försträckning mot ypperlig säkerhet i obligationer eller aktier, skall anses såsom ockrare, om han betingar sig samma ränta för försträckning mot pant af en dålig inteckning.

I fråga om det i 9 kap. 6 § handelsbalken stadgade förbud mot att taga ränta på ränta torde samma förbud, som flerfaldiga gånger öfverträds med gillande än från lagskipningens, än från lagstiftningens sida, få anses så antikveradt, att denna omständighet i och för sig utgör tillfyllestgörande skäl för förbudets upphäfvande. Följden lär emellertid då blifva, att man jämväl hör upphäfva det i 7 § af samma kapitel förekommande stadgandet, enligt hvilket det ej skall räknas för ocker, när skuldebref med båda kontrahenternas samtycke varder förnyadt och räntan lagd till hufvudstolen. Detta stadgande innefattar nämligen ett undantag från den i 6 § fastslagna regeln om förbud mot att taga ränta på ränta och saknar följaktligen för sin tillvaro allt berättigande, sedan själfva hufvudregeln bortfallit.

Uti den vid 1901 års lagutskotts betänkande angående ockerlagen fogade reservationen hemställdes icke om upphäfvande af det genom 1815 års författning i 9 kap. 6 § handelsbalken inkomna stadgandet, enligt hvilket af försträckningstagare gjord utfästelse af vite, där han skulle dröja med betalningen öfver förfallodagen, är ogiltig.

Såsom skäl för stadgandets bibehållande anfördes i Riksdagen af en utaf reservanterna, att stadgandet väl tillkommit närmast för att drabba ocker, men att det ändå icke borde upphäfvas, enär det dessutom vore tillämpligt i åtskilliga andra fall.

För min del är jag emellertid af den meningen, att upphäfvande af öfriga bestämmelser uti 6 § påkalla jämväl nu ifrågavarande stad-

gandes borttagande ur lagen. Med stadgandet har nämligen, om det ock någon enstaka gång af rättspraxis (se t. ex. Kungl. Maj:ts dom den 13 december 1895; Nytt juridiskt arkiv 1895, sid. 542) tillämpats på aftal, som icke utgjorde försträckning, aldrig afsetts att träffa annat än sistnämnda slags aftal; och äfven senare tidens lagstiftare lära få anses hafva omfattat den meningen, att stadgandets tillämpningsområde är sålunda begränsadt. (Jämför Almén: Om köp och byte af lös egen- dom, sid. 44). Stadgandet utgör allenast ett supplement till förbudet mot att taga mera än sex procent ränta vid försträckning.

Stadgandet skulle för öfrigt blifva alldeles illusoriskt, om det finge kvarstå, efter det räntan fullständigt frigifvits.

Under tiden före 1815, då det ju var förbjudet att i något fall betinga sig högre uppskofsränta, än som motsvarade det lagstadgade räntemaximum, plägade förbudet af långifvare på det sätt kringgåas, att de utfäste ett visst belopp, öfverstigande sex procent, såsom vite, där skulden ej å förfallodagen infriades; och det var ett dylikt förfarande, som 1815 års lagstiftare ville hindra. Nu åter skulle, om räntan helt frigäfves, men stadgandet i fråga finge kvarstå, långifvare väl icke kunna såsom vite tillförsäkra sig ett visst belopp, i händelse betalning uteblefve, men intet skulle hindra honom att låta förskrifva sig precis samma belopp i form af uppskofsränta.

I ett fall, där en långifvare, som på ett sex månaders lån mot inteckningssäkerhet tagit en förskottsränta efter sex procent, tillika betingar sig sju procent efter förfallodagen, hafva domstolarna visserligen ansett, att detta förfarande i afseende å uppskofsräntan varit stridande mot bestämmelsen i 1815 års författning (se Kungl. Maj:ts utslag den 17 juli 1894; Nytt juridiskt arkiv 1894, sid. 414). Här var emellertid fråga om högre ränta än som enligt lag är tillåten. Däremot har långifvare, som på ett sex månaders lån utan inteckningssäkerhet tagit sex procents förskottsränta, förklarats lagligen berättigad att, på sätt som skett, betinga sig tolf procent från förfallodagen (se Kungl. Maj:ts utslag den 25 januari 1875; Nytt juridiskt arkiv 1875, sid. 69).

Högst betänkligt vore också, om förbindelse af en gäldenär att efter förfallodagen betala större ränta, än som för själfva lånetiden förskrifvits, skulle, ändå att lag icke öfverskridits vid räntefotens bestämmande, betraktas såsom vitesutfästelse och förty vara ogiltig. Detta komme följdriktigt att drabba äfven den, som, utan att hafva begärt någon räntegodtgörelse under lånetiden, betingat sig en obetydlig uppskofsränta. Och i allt fall kan det omöjligen anses såsom något i och för sig mindre hederligt, att en borgenär, för hvilken det naturligtvis

mången gång kan vara af särskild vikt att på utsatt tid återfå sitt utlånade kapital för att annorstädes göra det mera fruktbringande, för att säkrare nå detta syfte bestämmer uppskofsräntan till ett högre belopp än den ränta, som skall gälla intill förfallodagen.

Uppskofsränta af nu antydda art är till sin innebörd likställd med vite; de tjäna ock båda ett och samma syfte. Vid sådant förhållande och då formen icke bör tillmätas afgörande betydelse, synes det mig icke vara riktigt, att försträckningsgifvare, hvilken skulle äga att tillförsäkra sig uppskofsränta utan annan begränsning än som angifves af ockerlagen, skulle alldeles sakna befogenhet att under den uttryckliga formen af vite förskaffa sig garanti mot en försumlig gäldenär.

Enligt min uppfattning bör låntagares skydd ej mindre mot oskäligen ränta än äfven mot oskäligt vite allenast sökas i ockerlagens straffbestämmelser.

I afseende å denna fråga vill jag emellertid icke förtiga, att lagkommittén, som i sitt andra förslag till handelsbalk ju ville införa fullständig räntefrihet, ändock där bibehöll den i det första förslaget upptagna bestämmelsen om ogiltighet af vitesutfästelse vid försträckning. Härtill lämnades allenast den motiveringen, att »räntan å det försträckta alltid må anses utgöra fullt skadestånd för dröjsmål med betalningen», hvilken motivering icke lär kunna anses tillfredsställande.

Jag förbiser ingalunda, att lämpligast skulle vara, att i samband med de af mig härmed förordade lagändringar jämväl öfriga bestämmelser i 9 kap. handelsbalken blefve underkastade revision. Härtill har emellertid erforderlig tid icke stått mig till buds, och då enligt min mening fara ligger i dröjsmål, har jag ansett mig icke kunna föreslå Riksdagen att i underdånig skrifvelse öfverlämna frågan till Kungl. Maj:t.»

Under återopande af hvad justitieombudsmannen sålunda anført, hemställer utskottet,

att justitieombudsmannens förevarande framställning må af Riksdagen bifallas.

Stockholm den 15 april 1907.

På sammansatta banko- och lagutskottets vägnar:

JOHN RETTIG.